

Ұлттық болмысқа жат
мінез-құлықтарға көзқарасын

Біз қазақ елі ұлттық болмысқа назар аударатын еміз. Біздің өзімізінде ұлттық болмысқа тән мінез-құлықтарымыз бар. Осы эсседе ұлттық болмысқа жат мінез-құлықтарды қарастырсаяқ. Өз көзқарасымыз келесі абзацтарда қауыптырақ дәлелдермен дәлелдейтін боламын.

Ұлттық болмысқа жат мінез-құлықтар әр ұлттарда болады деп ойлаймын. Мәне оның түрлері де әртүрлі болып келеді. Мысалға, біздің елімізде (ұлттықмызға) ақкөңілділік, қонақжайлылық, қарапайымдылық жатады. Ал жат мінез-құлықмызға осыған қарсы келетін мінездер, яғни көреалмаушылық, жақтырмаушылық және татыда басқа жат мінез-құлықтар жатады. Менің осы ұлттық болмысқа жер ететін мінез-құлықтарға көзқарасым өте төмен. Бұны әр ұлттық болмысқа дұрыс басқа ұлттардағы ол ұлтқа деген көзқарасым өзгертуге алып келеді. Сонымен қатар, бұны мінез-құлықтар басқа ұлттармен жақсы қарым-қатынаста болуға кедергі келтіреді деп санаймын. Әр ұлттық болмысқа оның қандай ел екенін дәлелдейді. Сондықтан ұлттық болмысқа зиян келтіретін жат мінез-құлықтардан ашық бастанымыз дұрыс. Біздің елімізде де кейінінде ұлттықмызға сай емес жат мінез-құлықтар бар. Демек мен осы жат мінез-құлықтарды көрсетпей (білдірмей) жоғалтқанымыз жөн. Ұлттық болмысқа жат мінез-құлықтар қайдан және қалай пайда болады? Менің ойымша бұны аураққа қызығушылықтан бар.

адамдар көп. Мат минералдык пайда болу себебі ол сол
таза жерлерге жерінен. Табиғаттағы минералдык қандай бо-
ласқа едере (циттерге) сол циттерге болмысқа да солай көрініс
Сондықтан басқа циттерге болмысқа минералды өз циттерге
доқ мат минералдык пайда болу себебі.

Құрылымда, циттерге болмысқа құрылым ол мат
минералдык. Олар барда циттерге ешқандай басқа циттерге
мен жерге қарап-қарапқа құра алмайды. Мәне барлықта
болдырмауға тәртіпті біздің ия болмысқа.

8
11
8
18
8.

Егемендік - Ұзақ уақытқа басқина қойған бағ

Біз еліміздің тәуелсіздігіміз, егемендігіміз үшін көптеген жылдар бойы тер төкті. Қазір ақ-қайың шүкір егеменді ел болып отырмыз. Біздің еліміздің егемендігімізді қалай тұрғын, тәуелсіздігімізді қалай болды. Себебі: Ерте заманда айттық, өлім қайың-басіреттер көп болған. Қазақстан көп елдермен шайқасты, және еліміздің еңбегі күз қайыңға ақталды деп қызық сеніммен айта аламыз. және де біздің еліміздің тәуелсіздігімізді аламан-ца отырып екі жылдан астам. Бұлай қарап тұрсақ, тәуелсіздігімізде біраз жылдар болды. Тәуелсіздік аламаннан кейін елімізде дамытып, көркейте бастады. Қазақстан қилер салында, экология, экономика, тұрмыстық жағынан да дамып бастады. Бұлайша айтқанда елімізде бейбіт заман орнады. Інді елімізде сөзге болма-сын деп тілейміз. және де еліміз арқашан тұлғары болып болсын дейміз. Індігі айтарым егемендік - ұзақ уақытқа басқина қойған бағ деген сөзден ой түсінідерім келеді. Мен осы сөзді бұлай деп түсіндім: Егемендік - Қазақстанның қай-қайсы жерінен келген барлық әлемге шайыты. Біз осы егемендікті қандай да бір арманға дейін, құқықтарымызды қай егемендік бізге бұйырды. Бұндай құқықтарымыз біз еліміз үшін қажет құқықтарымыз әрі мұрты болып табылады. Бір сөзбен айтқанда егемендік еліміздің зор еңбегі деп түсінемін. Осыны ұзақ уақытқа басқина қойған бағ деп білемін. Әзімізде еліміз қандай да, әрі еліміздің тәуелсіздігімізді.

мен қорытқана келгенде болай айтамын келеді: Бі,
елімізді бақарап, еңбектерің бақалауымыз керек. Себебі: Е
мендік аманнан түскен жоқ, ^{зор} еңбекіңнен келді. Сол үшін ба-
тырларымызға, қана шырларымызға, елімізде үлкен алғысқа
айтамын. Еліміз еңбектегенде осындай нәрсесі бізде болмай кет-
еді. Біз Қазақстандамыз ұлам-байтақ, кезері рұқмет, қалыңымыз
еліміз. Әйткені: Біздің еліміз ешкімге тәуелсізбіз!

Елестік-қарақшы, бақыла қорған бақ,

Елестік-қарақшы, бақыла қорған бақ, біліміз қамқорлығын алғаннан бері жиі күнге дейін өсіп, көркейіп келе отырмыз. Дүниелілігімізді алғаннан қарақшыларға ұлкен бақыт пен еркіндік шайымы. Жолымен қамқорлығын, ұлкен, әрі қарай даму үстінде. Бірақ, осы тұрғыдан бізге оқай жолмен келеміз.

1991 жылы 16 желтоқсанда біз (өзіміздік, яғни) Қарақшы Республикасы болып жарияланды. Бұл осы күннен бастап қарақшы халқының жаңа өміріне, еркіндікке қарама-қарсы бақылақ көре алмаймыз. Осы жетістіктердің бірі: мемлекетіміз 1993 жылы өз валютасын пайда болды. Сондай-ақ, Конституциямыз жарияланды, өз заңдарымыз қабылданды. Әліне, осы сияқты ұлкен жетістіктерге жетісіміз еліміз көзде басталды.

Осы бір күнге жетіп әлі де ақылмен, ақылмен өмір сүріп, барлық адам өз ұлтында, тұрғын жерінде еркін, шикіле тұрғын болмай өмір сүрменік қалайды. Бірақ қарақшы халқымыз өз тегін және иіле, тіліміз бен дінімізден айырылуда бір қарақшы қарақшы бақылақ. Валют-қатарымыз ұлкен болып, мемлекетіміз тегін болып көтеріледі келе білеміз.

Қарақшы халқы қамқорлама қамқорлығын пен өзін көріп, ұлкен отын сөндіріп, тұрғындарымыз алғашқы дейін, мәлімен ұлкен жетістіктерді қамқорлығын, кезінде қарақшы-қарақшы көріп қарақшы халқымыз. Соны көріп, қарақшы ұлқыларында қарақшы келеміз бақылақ екі жаққа. Халқымыз қабылданған қарақшы заңына шайымы (тоғыз) өздеріміз жақын пайда етуге де барды. Олар қарақшыларға өзін беріп, қарақшы өміріне көріп. Және де осы кезде осы жетістіктерді келеміз келеміз ұлкен жетістіктерді. Шіртекпен Рухиятымыз, Ақыл байтұрғымыз, Мәлімен Мұшарбаев сияқты бақылақтарымыз, халқымыз

Қарағандылықтардың көп түрлі тәрбиелен, қарағандылық санатта
түрленген не жеткен. Көпшілігі жазушылар мен өмір, басқа елдермен
түрленген тек, балалар өмірі біздің қарағандыда. Сондай-ақ, оқи
кеші ұрпақтарға жеткізіп беріліз біздің қарағандылық.
Әрі қарағандыда балалардың тарихи бауыр келесі біздің қарағандыда!

Ессе

Есепшілік - қазақта баспа қолдан бақ.

Қазақстан Республикасы - достыққа жарасқан, бейбіт, нағыз әрі есепшілік ел. Қазіргі жас қолдан, жас ұрпақ - ол біз. Еске сала отырсақ, біз бұл есепшілікке, яғни тәуелсіздікке ақай молмен жетіп жатқандық! Қашағана ата-бабаларымыздың қандары тоғызды, терлері тоғызды, зие-шеше-еріміздің жастары тоғызды. Мүреміз тек "Қазақ" деп сөзден. Осы есепшілікті біздің баспаға бақ етіп қандырып және тәуелсіздікті баламақ ұрпаққа сөзіп, мұрас еткен - ол біздің рухымыз бабаларымыз. Біздің мақсатымыз, міндетіміз - аманатқа қиямет жасамай, есепшілікті сақтау және Қ.Р.-дан дамытуға үлес қосу.

Қазақстан 74 жыл өрлеуге отыр балам, күресіп келген ел. Осы 74 жылда талай қазақ адамдары өз жерінде, талай адамдар дүние есігін ашты. Қазақстан көрсен әр бір күні қастерлі болды. Ашаршылық орын алды, қазақ автокөліктері құрылды, қазақ хандығы құрылды, қазақ сазаттары шығарылды, соғым-көтерілістер, төңкерістер орын алды. Алайда, біздің қазақ намысымыз қала бермей, жерге қарсы тұра білді. Еліміз үшін, жеріміз үшін, есепшілік үшін берілді. Соққан мүреміздің әр бір қамасы "Қазақ" деп сөзден, ойларымыз, сақаларымыз тек қазақ болды. Тәуелсіздік жылдары майдандарға шақта бұнық барымыз үлкен ерек.

Біз жас еліміз, ата-бабаларымыздың осы есепшілік жылдары берілген күресіміз үшін аманаттамыз шығандық! Бабаларымыздың осы қазақ жеріне молмен әр бір қандарын, терлерін ұлттайламыз. Және тек есепшілік қана емес, осы есепшіліктің қара көзін білшіміз, күршіміз ашқан ұлт-зиялыларымыз да аз емес. Шейхан Бөкешан, Мұрағал Рұматұлы, Ахмет Байтұрғанов, Шоқан Уәлиханов және талай да басқа қазақ ұлылары қазақтар оқитын, қазақтар ұстаған балалар дана кісілер.

Егемендік-бозартың басына

Бонзон бағ.

Тәуелсіздік-енімдігің баға жетпес байлығы.
Тәуелсіз-әлемдегі ең бүдіретті сөз, әтқи ел
еркіндігі.

Қазақстан тәуелсіздігінің бесінде тер-
беніп жатқанына 32 жыл толып басыпты. Осы
уақыт аралығында Қазақстан әлемде жеке
дара дербес ел екенін дәлелдей білді. Қазақстан
өзінің белгіленген шарасы, діни мен тілі, мем-
лекеттік рәміздері мен ұлттық бұндылықтары,
мәдениеті мен салт-дәстүрі бар тәуелсіз
заманғы елге айналды.

1991 жылы 16 желтоқсан әлем картасын-
да жаңа жас Қазақстан Республикасы
пайда болды. Бұл тәуелсіздік бәйше сан за-
сырдан бері армандап келе жатқан бұрын-
ғы ата-бабаларымыздың ақсаған арманы,
сонымен біатар бәйшеме аналарымыздың
көз жасы.

Қазақстанның тәуелсіздігін мойындаған
түбі бір Түркия елі болды. Тек бір ел ғана
емес, барша әлем елдері мойындап, бондау
көрсетті. Еркіндікке бон жеткізген жас мемле-
кеттің алдында жасалынатын көптеген жұ-
мыстар тұрды. Өзінің ішкі және сыртқы саясатын,
экономикасы мен Валютасын басып-

- тастыру сынды жауапты жауаптар тұрды. Осының ба
за шында орында, әлем жұртының аңғарда өзіндік да
ен екенін мойындама бінгі.

Тәуелсіз елдің алғашқы президенті - Нұрсұлтан
Әбішұлы Назарбаев. Еліміздің көркейт, өркендеуіне бұл
біліміз басқа үлесі орасан зор. Жауыс даңға ел жұрты
- Астана қаласын салып, оны жұртына маңыма бінгі
жапаның аспақпен теңесе салып, бізге ықпалы бары
мен халықтың қолданысы үшін арғын алып - сауықтың
кеңендер барлығы болса. Әсіресе көрік болып тұр-
ның әсіресе шекендері, сұлу маңызы, жаулар ауасы, тарих-
батымы жапаны бәрі еліміздің баға меніпес болыны
әрі әлем жұртының көзінде жарайтын, сабақтағы ке-
летін тұрғыны әлекенге айналды.

Біз, оқас өскенің жауымыз, тәуелсіз Қазақстанның
болмаймыз. Ата-баба нарымының аңсары арла-
ны - тәуелсіздіктің бекіңде мербеліп, еркін өмір сүріп
жапаны біздер ұлымы болымы жаңғарымыз. Елдің
маңымы, осы еркіндікті бағанды емі біздің болымы на-
рымымыз.

Елмендік - қазақтар басына қанша бақ

Мен өзім Қазақстанда елмендігі, еліміздің тәуелсіздігі деп білемін. Біздің еліміз тәуелсіздікті, елмендікті алу үшін, көптеген жолдар бйып тер төкті. Қазір құдайға шүкір елмендігі ел басына отпармаз.

Біздің еліміз елмендікті алмай тұрса, тәуелді марасыз болар. Себебі: Ерте заманда ыстық, ылым, қайғы-қасіреттер көп болған. Қазақстан көп елдермен шайқаста, және еліміздің еңбегі жүз пайызға артты деп иәк сеніммен айта аламыз.

Және де біздің еліміздің тәуелсіздікті алғаннан астам екі жолдан астам. Бірақ қарап тұрсақ, тәуелсіздігімізге біраз жолдар болар. Тәуелсіздік алғаннан кейін елімізді дамытап, көркейте бастады. Мәңгілік үйлер салынып, экономика, тұрмыстақ жақсая да дамыды. Бірақ елімізге соғыс болмаса деп тілейміз. Және де еліміз әрқашан тұрақ, білік болсын дейміз. Ендігі айтарым, елмендік - қазақтар басына қанша бақ деген сөзден өзі түйіндігім келеді. Мен есі сөзді білай деп түсіндім: Елмендік Қазақстанда маңызы үлкен жеңіс пен бақат әкеліп келеді. Біз есі елмендікті қаншама жол арнаудағы, құрылысмамызға орай елмендік біре біларды. Бірден құрылым біздің еліміз үлкен мәртебе болса маңында. Бір сөзбен айтқанда елмендік - еліміздің зор еңбегі деп түсінемін. Осы қазақтар басына қанша бақ деп білемін. Әзірге еліміз маңызымен, әрі еліміз тәуелсіздігім тілеймін.

Мен қорытқыда ретінде былай айтқам келеді: Біз
елімізді бағалап, қастерлеп, еңбектерімізді бағалауымыз керек.
Себебі: Егемендік алапымыз емес, зор еңбекпен келеді. Сол
үшін бағаларымызға, таңымдарымызға үлкен олағасында
айтамын. Өзіміз еңбектемізде сондай жеңіс бізде болмай-
тын еді. Біз Қазақстанды ұлым-байтақ, тігері, рухына,
намысына еліміз. Өйткені: Біз егеменді Қазақстанды!

Өлемендік - қарағайлы басқару ұраны Сау,

Өлемендік - бұл елдігі, мердігі бастандығы, тәуелсіздігі
 Менің тұрған өлкем - бұл Қазақстан елі. Қазақстан елі - тәуелсіз
 ел, яғни ешқандай елге бағынбағанда елес. Өлемендік - біздің елдігі
 қарағайлы шыршақты басқару ұраны Сау, біз бұл бағытта 1991 жылдан
 қарай бастадық. Ал сол 1991 жылдан дейін біздің еліміздің дамуы,
 мақтаныштарымыз, еліміздің тарихында еліміз ерекше ұраны
 қарағайлы шыршақтар, арулары еліміздің өлемендігіне тәртіпті.
 Біздің ешқандай елге тәуелсіздігі бастауымыз үшін, еркін өз дамуы-
 ға келуіміз үшін біздің бағыттар көп күресті.

Біз өлемендікке қалай қол жеткіздік? Қазіргі уақытта дейін
 осы еурапалық мақаланы Қазақстанда тұрған, тұрған та, білмей-
 міздер бар. Біз өлемендікті осы жағдай ашығанды, бағыттарымыз,
 аруларымыз біраз уақытта деген болады. Біраз уақытта қарағайлы
 қарағайлы өлеменді, тәуелсіз ел болады!

Ал 1991 жылдан кейін біздің еліміз қарғайлы түрде дами
 бастады, елімізде түрлі шарамалар салыну және бұл шарамалар-
 тардың тамашалығымен біздің елде қала елес, басқа шет елдерінде-
 де ұлттық құрылымдар. Мәселен, «ӘЖСҚО-2017» бұл шарамалар біз-
 дің еліміздің дамуына көп үлес қосты. Ол шарамалар ағалы
 қарағайлы тарихи заттар, тарихи мәнделер және ұлттық
 аруларымыз өте көп болады. Мен де оларда бола отырып, қарағайлы,
 ерекше жерлер ағалы деген болады. «Өлемендік - қарағайлы басқару
 ұраны Сау» деген тұжырымдарымыз тағы да бір өлеменді.

Мен өз елімізді мақтанышымен, елімізді әйелі бағыттарымыз да.
 Елімізде болған «Ұлы Отан» соғысында тәртіпті К. Мамышев,
 қарағайлы арулары Мәтін Мамышев, Дина Мамышев және басты
 арулар Қазақстан еліміз өлемендігі үшін тәртіпті

Җазира сәйрәтләнү, сәйрәтләнү дәстәндәгән һалат, бигъ һәм
күрәккән бәтәриһәләһә, һәм һәһә һәм һәм һәм!

Жәсе

“Ердің бақыты-жіел”

Ердің бақыты-жіел...

Ер адам үшін өмірлік жары маңызды. Бірақ, сәл жіелімен ол өмірдің бақыты бәла алады ма? Бұл бәйбішәм. Сондықтан да, өмірлік жары, бақыттан дұрыс тау-драны жән.

Ол кезде дейін “жіел адам ер адамға қарағанда бір сатыға төмен” деп санаған. Менің айымыма, бұл мүлдем дұрыс емес. Құлаққа апарар жақ жіел адамның аяғының астында. Ер адамға бақыт та, шаттық та сыйлайтын жіел. Ол мәйірім, шапағатты төліп, жұмыстан шарман келеді қол, бір ұяқтайын деп бар махаббатымен талмақ өз ішкі, күйеуін жұмыстан күтіп алады. Менің айымыма, бұл жіелді өзін өмірлік жары сыйлап, құрметтегені. Жіеле ауыр сөздер айтпаған жән, аяғдық жұрғы көзік келеді. Егер көзі-күй болмай, ашуланқы жұрсе үй іші қараңғы түнектей сөзіледі. Сол кезде көзіні ашулап, сыйықтар беріп ұяқтайын жән. Тір-тіріне түсініспейтіндікпен қарап, қалдау керек кезде қалдап, ұяқтайын кезде бірге баландары сондай бақыт.

Жіел адам ер адамның өмірінде үлкен рөл атқарады. Бақытта жұмыр кешу үшін жарық береді. Бірге жұрғы талмай бәйбішәмді бақытқарады. Жастарынан қандай ұяқтайын өтседе бірге күресіп, жұмыр тырысады. Жұрық шашыран жұзімен жарық адам сайы бақытты етеді.

Эссе

Елмендік-қазақтың басна қонға бақ.

Бүгін Қазақстан Республикасының тәуелсіз ел болуына отызыншы жыл. Отыз жыл зиялы ел өте шықты, ал еліміз тек жақсы жақпандан өсіп-өркендеп, көркінін дағдымен келе жатты. Ал елменді ел деген қандай ел? Елменді ел дегеніміз бұл өз еркі, еркіндігі өзінде ел, бұл халықты бақытты елшіліктің қас-қабатты жаптық-тапшылығы ел, бұл халық тапты-тәтті, ұмытты ел, ұлғи ел. Елменді елден шыққан ұрпақ еркін, еңсегі болатын сөзсіз. Ал осы елменділікке жеті айналы түрлері ел қаншама?

„Елменді Қазақстан“ бұл ата бабаларымыздың аңсаған асқақ арманы. Осы елменділікті ашу үшін ата-бабаларымыз „ақ найзақтың ұшы мен, ақ білектің жүзі мен“ күн-түн деген шайқасты, қан төгісі, жан берісті. Қаншама ұлбеген жас ата-әке еліміздің несиелестіріп таптылығын құрметпен қылды. Ал қаншама отбасының осыған ойрандалып, қаншама тараулардың, аналар мен балалардың көз жасын төгілді. Міне осының бәрі елменділікке тиді болды. Осынымен еңбекпен келген елмендікті еріксіз бақылап, құрметтеуіміз керек.

Ән-ұран, рәміз, ел таңба - бұның бәрі елменді елдің белгісі, дәлелі. Ал енді елменді елімізді осындай рәміз қандай құрметпен қалай сақтаймыз?

Ең кішкентай дегенде жерде бір теңге жатса оны
тіптен бір теңге болса да жерден көтерип биікке зор ле
ректіз себебі сон керексіз бір теңгенің арттыра рәмізіміз
бен елтің башың белгілемген. Рәмізіміз бен елтің башыңды
айқ астана талталам қор болуына жол бермеуіміз
керек. Біз елменді еліміздің зияқарай болмай білу керек
піз өз халқың сипаттаған елді өзінде сипаттайды.

Мағжан Жұмабаевтің "Мен жастарға сенемін" дегенінде
көпешек біздің қолымызда. Біз "Елменді елді" болуымыз
ұрпағымыз!!!

и
п
во
он
ий
се
ем

Ердің бақыты жайы

Ердің бақыты жайы себебі отбасындағы бар маңдай масайды. Жай масайды. Баламдарға үйге күнге қарап аларға маңдай масайды.

Менің ойымша әр адам өзіне сай адамды таңдауы керек, әйткені олар бір-бірінің сай таңдамаса, олар бір-бірінің қолғауы, аяғы ұрыс болуы мүмкін. Мысалы: өнері мәдениетті, ұбамақты, ақылды болса баламның күнделі отан сай келуі керек деп санаймын. Бірақ олар бір-бірін айыламай, түсініксіздік алатын аяқты көрмесе, ол өбасы құрғылық кетеді. Негізінен бір ұттарда өмірде өмір бақи күресін жасай ата-анасы таңдайды, бірдегі баламдары ата-анасы қарым таңдауына қарсы бақты. Осындай некегі мүрре күзгір аса танымайды. Бірақ та ондай неке болып кетсе, ол маңдай отбасы болып кетуі мүмкін әлде құндырап кетугі де.

Қортындылай Ердің бақыты әрдайым жай болыпты. Себебі Ердің өмірі қызық, қуанышты, бақытты танып келеді ешқашан қызғаныс болмайды.

Ердің бақыты - әйелі

Ердің бақыты әйелі өмірдені әйелі болмаса ерлер өздері күнін көре алмас еді отбасында үйде барлық тіршікті тек әйелі оқсайды. Әйелдер үйде таза болып тұрмас еді Әйелдер үйін тазалайды үйде отырып бала қарайды Әйелдері болмаса Балаларына қарайтын оған болмас еді. Ерлер де өздерінің Әйелдерін өздеріне сай қылып таңдап алу қажет өйткені ертең келіспей қалуы мүмкін мысалға күйеуі мамандау бала Әйелі сәл оқығанда, мінезді болып керек ал Әйелі мамандау келсе күйеуі сәл психотану болып керек өйткені Бір-бірің алып шүретен адам керек деп ойлаймын.

Ерлі-зайыптылар бір-бірің қандай білетін адамдар болып керек Бір-бірің түсінетін адамдар болып керек. Әйелдері өз үйінде тамақтан оқасап балаларына қарап үйін зинап отыра ал күйеулері оқымай оқасап осы отбасы аспрауға шытпады. Күйеулері Әйелдерін алтын ретінде көрсе қажет себебі ал балаларын дүниеге әкеліп шатыр бар қыпшылықты да көріп шатыр.

Әйелдеріне қалай болса салай қарасай Әйелінің көңілін көтеріп тұру қажет себебі Ең Әйелдері болмаса ерлер күндерін көрсе қыпша сөзәр еді. Егер күйеуі Әйеліне қалай болса салай қарап шүретен болса ал Әйелінің де балаларының да көңілін қандыруға мүмкін. Егер ер өзінің шартына алтын секілді қарап алып күтіп қараса Әйелі де күйеуіне қалай болса салай қарайды сол күйеуінің көңілінен шығуға тырысады. Әйелді алтын секілді күтіп сүйлеп үйрену қажет. Күйеуі Әйеліне қалай қарайтын болса Әйелі де күйеуіне күйеуі алтынға қалай қараса күйеуі де салай қарайды. Ердің бақыты - әйелі деп осыны айтады.

„Ақыл, қайрат, жүректі бірдей ұста“

Абай Құнанбайұлы 1845 жылы Шымкент қаласында дүниеге келген. Қазақ халқының ұлы ақыны, жазушысы, аудармашы, саркер, драматург. Жас кезінен аңыз мен түрлі әңгімелерге құмар болған. Әтесінің ақалы мен ертегілерін бойына сіңдіріп, таңдап өскен. Ол жасында медресе мұғалімінен білім алып, кейін ұлы мұғалімнен сау аяқтап, оқу орнына түседі.

Елінің қамын жеп, уайымдаған ақын жастарды оқу-білімге шақырған. Сол замандағы қиыншылықтар, әлеуметтік игіліктерді де көрсеткен. Ұрпақтардың білім таңдайы үшін көптеген әлеуметтік, әдеби шығармалар жазып бастаған. Мек шығармалар жазбай, тіпті қорғау бәс қарасыз жарған болатын. Ол мектің қарсаңында „Ақыл, қайрат, жүректі бірдей ұста“ дегенмен „Ақыл:

- менің адам игілігі аяғына салып айлана алмас еді, - дейді. Сол күнде қайрат: - мен болсам ағандар әліз болушы еді, мен аларды жігерлендіріп, қайратты ететін, - дейді. Ал жүрек: болса:

- мен арқалы адам бойында қан тарайды, өмір сүреді. Тұңғы бойындағы құраның, реніш, жолау сөздерді тудыртатын, - дейді. Менің ойымша алардың біреуі болмаса, біз өмір сүре алмайтын едік. Жүрек арқалы болып тапқан оқиғаның сөзінің, біле алмай. Ақыл мен қайратты қажет кезінде қалдыра білсек, бәрі мақсалауға алып келеді. Сондықтан үшеуін бірдей ұстауымыз қажет. Үшеуі ұш жаққа тартса, мақсалауға алып келмейді.

Әрбір жан үшін әрқайсысының үлкен орны бар. Ақыл, қайрат пен жүректі басқара білу барысынан қалай келе бермейді. Оларды тәжірибеге білген адам зерек, нағыз ақылда жан бола түседі. Осы қарасыз арқалы жастар бойына жақсы қасиеттер сіңдіріп, білімге қозғалып отыратын, құштарып отырған арттыра түседі деген ойдымен бұл қарасыз мәңгі адам бойында

есте қалатандай үлгі, тәрбие береді.

Абай атамыздың еңбектерінің кейбірі мақаралық мақала жасалғандары болып, ерініштік пен шынайылық сияқты мінез-құлықтардан аулақ болу қажеттігін, басқа адамдарға мен оған мақалалары Абай құралындағы еңбектерін жоғары бағалап, арнайы мақалалар да жазды. Әңгірлі мен шынайы-
ларан көптеп айтылған дұрыс.

2018

Ғыттық болмысқа жат-мінез-құлықтарға көзқарасы

Ғыттық болмыс дегеніміз не? Ғыттық болмысқа жат құлық қандай мінездерден тұрады?

Ғыттық болмыс - жалпытық мінез-құлықтары, заңдары, тәрбиелік мәні, жалпы адамдарға жауапалыққа, ақылға, мейірімділікке үйрететін жалпытық ұғым. Адамдар күннен-күнге мәдени тұрғыда дамыда. Ешкім ешкімге артық мәжесі жоқ, бір-бірімен ұйышып қарам-қатынаста. Бірақ, ол болмыстан тайдыратын, адами уақытпен жүрдік пенделер болады. Жалпы айтуанда адамдар емес, оның мінезі, үйіміз құлықта адамға жалпы жолға салады. Ал қандай мінез десейіз: қатаңдық, адамға қаны ашылау, сабырсыздық, арысдық, еріншектік, өз ұқпау, мақтамауы жатады. Осындай мінездер адамның қалмыс жасауына дейіп алып келеді. Оз, білеміз мұндай мінездер адам дүниесі келе сала бері алыды. Оған оның ата-анасының тәрбиесі, араласатын ортасы, достары әсер беріді. Сондықтан ең алдымен ортаның түзеуіміз керек.

Ғыттық болмысқа жат мінез-құлықтарға өздік көзқарасыңыз қандай?

Менің ойымша, мұндай мінез-құлыққа, жалпы мемлекетке кері әсерін тигізеді мұны. Әр адам барлықтан өзінен бастау керек деп ойлаймын. Бәсебі, қозғалыста "Ең болып десей-бесімізді түзе" дейтін өз бар емес пе. Бір ең бірінші мақсат білім, жақсы достар тап, өз ортаның түзеуі біл, алдыға мақсат қой, арманға жет, сонда ең сіңізе пайдалы тиетін үлкен адамға айналады.

«Ауыл, қайрат, қуфреті сірдей ұста»

Абай Құнанбайұлы қадағатың үлгі тұтаар қайраткері. Абай сондай дана кісі болған, оның әрбір айтқан сөздері мерек, ойда сүндіреді. Қараң, Садуаарын өз сүйімімен оқытты шыныған үлкен тұтанар кісі Абайдың, өлеңдері, мақалалары, қара сөздері әлі күнге дейін сізге мыра болма келеді. Мәне сіз оқымен мағстан тұтанмағ. Ақта көрсек Абайдың қарасөздері өте мерек мағанды, ол кісінік әрбір қарасөзінде өмірлік ^{сыйымдар} Саандыдан. Мәне де он сол сыйымдардан еркіндей өтетіндей тұзу ақал көрсеткен болмаған.

«Ауыл, қайрат, қуфреті сірдей ұста» он мәтіннің қарасөзінде Абай күрдегі мағаран қозғай. Сонымен сұа өмірде кім мағаран? Ағаша керек ауыл ма? әде болмаған мағаран қайраткерлік пе? Бұл мәселеде өркім өз еңідарын айтама мағаран тұтанма. Ауыл келіп әуіме-лерін мағаран тұрада да. Үшегі де ағаша мағ қарсет, сір-сірінді сойыт мағарандар. Әуірек әкіні дұрға әкіз ағашыма, өмір ағуы әкітама, он қайрат саян келетін болмақ, ағаш болмада өрқашанда қайраткерлік болу керек деп өз ауымын айтама.

Менің айымыма сұа өмірде керекі ауыл, ауымағ ағаш сір әкітамама мәтегі қыш болмада ауыл-дұрған, ауыл-дег дегендей, өрқашанда әр ісінді ауымыма мәтегі керек. Қыш мағаранда он мағ өз әуіретінік айтамама мағаранды керек. Сөбіі әуірек он ағашыма мағар. Ол өрқашанда мағарандыма мағарандыма айыра біледі.

Парақтың артқы жағын толтырмаңыз / Обратную сторону листе не заполнять

Адамның қайраткері соғыс мерзімінде бізге сайланды

Қорғанысқа келе меркі мүдделімізді аңғарған сұлтан
қасиеттеріне өте маңызды. Сен ешқандай сұлтан қасиеттері
тықпайтын мәселелі аударып. Демектегі сұлтан-қорған сұлтанмен
олдан амандағы ^{сұлтан} мақсатпен қолды. Бірақ сен өзінің еңбегі
кісі арысқада, қажырлы арысқада, солаштырада өзінің
үлкенің амандағы кеместі. «Сен де. Сір» кіршілі жұмыс кеместі
мен ма сап қалды! Демектегі сұлтанмен амандағы жерек
үлкен өзінің амандағы.

“Ғыттық башыға жат мінез - құлықтарға
қозғарасың”

Ғыттық башыс - дегеніміз, бұл жерде, қазақ азаматына тән ерекшелік және өзін екі міндет деп санауға болады. Біраз адамдар ғыттық башыс пен ғытшылықты бірдей дүние деп патриоттықпен шатастырады. Алайда естуімі бойынша, патриоттарда ғытшы деп атауға болмайды. Ғытшылық емес, ғыттық башыс еліміздің әрбір азаматында болуы тиіс қасиет.

Ғыттық башысқа жат мінез - құлық дегеніміз, меншік, ашушандық, әділетсіздік және т.б. Мұндай қатан мінез иесі болуы айналадағыларға жаман әсер беруге мүмкін. Ата кетсек, тек өзіміздің азамат, азаматшаларымыз үшін ғана мұндай мінез жат болып саналуы емес, әрбір адам баласы көркем мінезді болуы тиіс. Менің ойымша, бұл тақырып еліміздің жастарымыз ғыттық башысын нығайтуға арналған. Себебі Елбасымыз, ата бабаларымыз осы күнге дейін ұлт қамы үшін бәрін жасады және әрі қарай халық айтқандай, “еліміз аман, жұртымыз тыныш” болуына өз үлесімізді қосышымыз қажет.

Толқсан ауыз сөздің тобықтай түйікіне келер болсақ, Міржақып Дулатов ағашымыз айтқандай, “Көзіңді аш, аян қазақ, көтер басты, өткізбей қараңғыда бекер жасты, жер кетпегі, дін нашар бол, хал қараң бол, қазағаш емді патшұ марамас-ты.” - дегенімі, еліміздің тұтастықтың жоталтау үшін, қатан мінезбен бәрін жұртқа ашымай, көркем мінезді, тапты халық болып танолуымыз деп санаймын.

Абайдың қара сөзі

Абай Құнанбаев тек сөзінде ғана емес, бар жерге танып азын, жазушы. Ол кісінің қаншама өлеңдері, қозғалары, қара сөздері бар. Әр шығармасында бізге, яғни жастарға берер үмі, өңде, ұлттық құндылықтары бар. Абай Құнанбаев туралы білу әр қара сөзде міндет. Себебі оның қара сөзі және әдебиеттің дамуына қосқан үлесі зор. Абай Құнанбаев өмірінің соңғы жылдарын "қара сөздер" жазумен айналыған.

Абай Құнанбайұлының жалпы 45 қара сөзі бар. Құрылыс бес қара сөзінде ішінде он жетінші қара сөзінде азын, қайрат, жүректің адами кішінің маңызы елге түсіне айналып көрсетілгенді. Егер маған да қайтсын маңызы десе жауап бере амайтын едім. Себебі адамға үнемі де осындай керек. Мысалы азынсыз болса білім, сауатымыз башайтын еді. Қайратсыз өмірге деген талпынысымыз башайды, жүрек бізге дүркіс жас маңызы керек. Адам үшін үнемі де маңызы. Адамның осы өмірде өз орнын табауға үнемі де керек. Әр бір адамды осы қасиеттерімен қарастырып, оны арн қарай дамыту адамын өз қолында.

Өмірдің қорытындылай кетіп болса, адам өзін танып қанды сөзі үшін осы үш қасиетті біздей алып жүруі міндет. Тек сол кезде ғана адам өмірде өз орнын табады. Абай (Құно) Құнанбаевтың "Сенде - бір кірпінің дүниелі - кетіпін талта бар қалам!" деген сөзі осы жерде мағынасы зор. Бұл қара сөз өмірде өз орнын талтамын кетіп, өмірде өз орнын жоғалтып алаң адамға көп мағына береді. "Азын, қайрат, жүректі біздей ұста" - деген сөздің мағынасы мен үшін осындай.

(195/03)

Себебі, ал да ертең біз маңғырау мен түткіні түткіні
мін жәр, әрі бағанада ана атанетін асын оқар.

Асқар Сүлейменовтың «Бесатар» повесінің тақырыбы мен идеясы.

Асқар Сүлейменовтың «Бесатар» повесі басты идеямен бірге арқаның астарына жеткізілетін америкалық стильде жазылған. Шығармада «Бесатар» атты тақырып бере атыра, оқырмандарға бірден соғыс, қару-жарақ жұмсалатын оқиға дайындығы.

«Бесатар» бір авторлық стратегиямен нақты практика жүзінде көрсеткен шығарма. Менің ойымша, автор өз кезінде соғыстың азаттыққа деген күресті бейнеленісі келген. Яғни шығарма, соғыс жағдайында өмірдегі, автор «Бесатар» атты тақырыптың өмірдегі та жеткізісі келген. Ал «Бесатар» бала, соғыстың шытырмансыздығын бір түрі. Яғни шығарма да, бес саусақтың оқиға ларда өзініңше әрі-түрлі бағыт келеді. Меніңше, тақырыптың идеясын да өзініңше өте еркін, әрі жүзіндегі. Бірақ оны, көпшілікпен бірдей емес. Төбестікке көтеріледі, құрылымы да жеткілікті көп. Мәтінде өзінің атыра, сол заманның қиын-қоғамға уақыты мен ауырлықтың бірден байланысы баяндай. Әрине де, автордың көз-қарасы бірден көге түседі. Асқар Сүлейменов 1917 жылы революцияның төңкерісі, соның қарсаңындағы әрі одан кейінгі өзгерістерді басынан кешірген тұлға, жазушы. Қоғамға қиын ауырлықты басынан кешіріп, артынан өзінің повесті ретінде жазылуға шығарудың өзі де басты элемент. «Дүниетану - арқаның өзі» деген жақын сөз бар. Кейінде сол сөзді қарсаңда шығарып алатын шарттылығы. Міне, нағыз осы сөзге лайықтылығын өзі Асқар Сүлейменов деген астыра айтамын емес. Яғни сол повестіңде ішкі жеріне бірден өзінің.

Қорытындылай келе, сол повестіңнің тақырыбы мен идеясына берер басты жақары. Біріншіден, повестіңнің өзі оқиға бітте бірден сол қиын уақытта өзінің бастаңдай сөзі мен

тақуды сезінеміз. Екіншіден, қандай жерден замандамы бағзынымен, қазіргі тақда тұрып жатқан елменді еліміздің қандай дұрыс қалып, майдамымен келгендігін ұмыт-қалдырып жөн. Ойткені, осы елмендікті алу үшін, көк тұямызды жемірету үшін, қандайда ата-бабаларымыз өдерін құрбан қолған. Оған дүмелдігі бірі, сол. Бесатар повесті.

Бүгінгі күн - ертеңгі тағдыр екендігін ұмытпаған жөн. Осы Асқар, Мағжан атаандарымызды бізге сеніп тастаған осы қазындарымыз өтеп, балаларға сеніммен тапсырғанмыз дұрыс. Көк байрағымыз мұзгі жеміресін!

"Азбілек - байсар сөздік қазынасы"

"Азбілек" романы - Мұсабек Аймауытовтың тереңнен баймай маған ерекше тұлғаларының бірі. Шығармада қарақ жазыны сәл бір ғұмыр-вожтау кезіндегі нәл тездігі, махаббат, сатысында сөзден, адам байындағы қасиеттерді сөз етеді. Автор әр кейіпкердің көрнек бейнесін саралай отыра, түркі образын талқымен алуға тырысады. Осы тұста, батыл, байсар қасиеттерді ешқалай бала білмен романның басты кейіпкері - Азбілектің образын өзгерістен жұртына жете білді. Сондықтан да Азбілектің қысқанды тандырып отырып, тандыраған әр қарақ, әр жұрт көзіне жас алары сөзсіз. Шынығы, бұл тұлғаның өзінше адам Азбілекті қарақ тұңғалына теңейді. Нәтижесінде қарақшы өз байындағы ауырталшылықтарын өзге айды ма?

Шынығында, Азбілектің кейіпкері теже алмайтын, заман батыры. Бейбіт, тек масаның өзінше қана етілетін езде алаңсыз өмірі сүріп жатып, күрт көпте отыстардың қалына тап бау қиме балық ғұмыр қатары алыс. Күрес жанында анасына айырылып қалды. Оған оқырларын Азбілекке білмен істеп, айнаса болып да жанын шірлік жайт. Айналасы келеу оған жайлаған жерден әкесі болып, ешнен жолу мейіз күткен Азбілек жазының өзге деген саяуына қарағын көріп, түрлі түседі. Күреске, еш не демеі жатыр? Айттың айттың қарақ. Ал тұтан жесі ие? Қарақ қайда, жолулықты көрсетудің арқына бет бұрып қараймай, болыпқан болу деп айтып татап, адам

теріс айналады. Ір күн сайын Абдімәт әкесінің өзінен сұрап
бара жатқанын сезіп, іштей одан бетер жекпайды. Жәй
батып сүйемесе де, бір кез ынтаны салса екен деп армандайды.
Тұрақ аман бар ма? Іне қозғалып алыстай береді, алыстай
береді. Осы тұста, бір сәт баланы өздеріңізді Абдімәт
орнына қойып қорыққандарың. Және қозғалып жырқынып
қарауынан асқан бұл дүниеде қорық бар ма? Мәңгі алыста,
бұдан ешкім жоқпаса, жоғдай қоймас. Ая Абдімәт теңе білді.
Сүресін көтеріп, еш мойындамай сүйгенімен қорықпаса келді.
Жағдайдағы не жағдай байғанын қарасаңызшы... Абдімәт жұрт
баланы, екеуінің жағдай екіге қарай айырмаланды. Қарауы бұлттан
кейін, жағдайлар күн шығуы қырық сай. Мәңгі, Абдімәт алыс
жағдай баланы, бұнда білім алуға тоқ қорыды. Осы баландары
теңділік, батымдығы, қайсарлығы арқасында білім алып,
өзге түседі.

Қыратындамай келе, бұрын не қазір заман балмасы. Абдімәт
өз күшімен бұрын теңе білген қайсарлығы қайсарлығы.
Сіздер күр байғандай, маңғыр тауымызды Абдімәт алымады.
Қайсарлығы бұл бұрын, іштей түркілер берген баланы
еді, алайда ая бұнымен өткенің еліңде қалдырып,
алма жағдай бала білді. Сөз сөзінде айтарым, Абдімәт
таңай қарай, бұндағына ай салма білген, батымдығымен
маңғыр дүйір түркімен.

"Маңдратан мамандықтың адам өміріндегі маңызы"

Әр адам бала кезінен бастап "Мен өскенде кім боламын?" деген сұраққа қайтап келеді. Кейін кезде нақты бір маманға тағдалады. Алайда, кейбіреуі сол таңдаған маман бәра бермейді. Кейін ауретаран, басқа салаға таңдауға мүмкін. Ересек адам балтан кезде бір мамандықта таңдап, тұрақты жұмыс істей бастайды.

Біз кінжектәй балтанға өзімізді тұрлі мамандық иесі ретінде көретіміз. Мәсәлән, мен зрнұрлі музыкалық аспаптарда ойлап, өңір қазына қаржы бағдан келді. Өсе келе ақорға мамандықтама қарар аурда бастадам. Қазір есейдін кеме менің өмірге деген көзқарасым өзгерді. "Кім болсаң да, қай мамандықта таңдасаң да, әрқандағы кемелтесүрлі ұяқта. Бұй әлемге өз пайдрыңа тиіс". Бұй сөздер қазіргі менің өмірлік ұстанымым болып келеді.

Малға өйтқанда, таңдаған мамандықтың адам өміріндегі маңызы көп. Біріншіден, бұй сенің қаржыңда болса, сазан өзіңе де қаржы. Әкім, өмірінде қықатпайсаң. Екіншіден, табыс әкелетін жұмыс жанды таңдау қажет. Бұй да маңызы болып келеді.

Егер жұмыс кеңілірек болса десеңіз, онда жұмысқа табыс бәра қатықандай бару керек. Сонда күшіңіз көп балада кеме кеңілі-күйіңіз де көтеріңкі болып келеді.

Әр адам бұй өмірге өзі-өзі табыс аур қажет. Сол үшін де бұй көп мүмкіндік беріледі. Сол мүмкіндікті пайдаланса, бір мамандық иесі бала аламыз. Өмірге де өз орнамағары табыламыз. Мәсәлән де, таңдаған мамандық адам өмірінде үлкен рөл ойлайды екен.

Таңдаған мамандықтың адам өміріндегі маңызы

Мамандық - адам өміріндегі ең басты екі таңдаудың бірі. Мамандықтан қателескен адам өмірден көп нәтижелілік көрмейді, оны дұрыс таңдау - әр адамның міндеті. Дұрыс таңдау жасау - болашақтың жарқын бастамасы.

Мамандық таңдаудың адам өміріндегі маңызы қандай? Оның маңызы оқушы мектеп бітіріп, жоғары оқу орнына түскенінде жатыр. Демек, адам өз өмірін өз мамандығымен байланыстырады. Жеткен нәтижеліліктері де, өмірде алатын орны да соған байланысты.

Мамандықты қалай дұрыс таңдау керек? Әрине, бұл таңдаушыға тән келетін байланысты. Ал өзінің қалаған, икемі мен қабілеті келетін орында таңдауға тиіс. Бір де қаламаған мамандықты таңдаса, қосымша арасында өз орнын таппайды, және нәтижелілікке жетпейтіні анық. Үлгісіз жасаған оқушы нәтижесі болмайды. Мақсат маман иесі болмағандықтан, таңдау жасаған соңтан бастап ізденісте болу керек. Біз өмірімізде жоғары дәрежелі және төменгі дәрежелі мамандықтарды көрейміз. Бұл да осымен байланысты. Төменгі дәрежелі мамандықтардың жоғары деңгейі оқушы таңдамауға қарағандықтан, өзгерістің айтқанға еріп кетуінен немесе жасай алатынына сенімсіздікпен қараған болады. Алайда, қазырушылықпен және қалаумен таңдалған мамандық міндетті түрде биік деңгейге жетелейді. Сондықтан ештеңеден қорықпай, мақсат қазыметкер болуға таптыну керек.

Осы орайда бұл тиіс, мамандық - адам болашағының көрінісі. Дұрыс таңдау сапалы да саналы қазыметкер болуға жетелейді. Ал қате таңдау өмірінде өз орнынан тайдырып, теріске жетелейді. Біздің қандай жолмен кететініміз, тиізу жолда жүруіміз өзіміздің қолымызда! Қиын жағдайларға саналы түрде айланатын иешу керек. Қандай жағдай болса да,

Өзімізді ғұрпәс олағаннан сақтап қалуымыз керек.

